
1 LIČNOST TRENERA U RUKOMETU

Rad trenera i njegova uloga u procesu formiranja i pripremanja sportista za takmičenje u prvim etapama razvoja rukometa nisu bili toliko značajni. Bilo je dovoljno da su igrači organizovani i da se u određeno vreme i na određenom mestu okupe, a sadržaj rada na tim treninzima bila je, uglavnom, sama igra. Kasnije, zavisno od popularnosti, rezultata i masovnosti, u nekim sredinama i klubovima dolazi do regrutovanja prvih trenera - učitelja rukometa. U prvo vreme su to bili, uglavnom, bivši rukometaši, koji su svoj stručni i pedagoški rad zasnivali na empirijskom saznanju, velikom entuzijazmu i samopregornom radu. Interesantno je da se u većini sportova, pa i u rukometu, naročito u prvoj fazi, za trenerski poziv odlučuju više oni rukometaši koji nisu u svojoj sportskoj karijeri postizali posebno značajne rezultate. Bilo je, a i danas ima, vrlo uspešnih i afirmisanih trenera koji su kao igrači postizali više prosečne, nego vrhunske rezultate. Što je to tako, koji su uzroci ovakvog opredeljenja, nije mnogo značajno, mada psihologija sporta ovo pripisuje činjenici što trenerski poziv pruža izvanredne mogućnosti kompenzacije, pa ono što nije bilo ostvareno ličnim učešćem u igri, to se nadoknađuje radom i uspesima u trenerskom poslu.

Međutim, i pored toga što je od prve faze razvoja rukometa do danas prošlo dosta vremena, možemo reći da još nisu dovoljno izgrađeni kriterijumi i merila po kojima bi se vršio izbor ljudi za profesionalno i amatersko bavljenje ovim poslom. Izrazita stihijnost i spontanost je izražena posebno kada se biraju treneri za rad sa mlađim kategorijama, što ne tako retko ima vrlo teške i trajne negativne posledice. Ljudi koji odlučuju o ovakvom izboru sigurno ne znaju dovoljno o specifičnosti i odgovornosti trenerskog posla, a greške koje mogu nastati mnogo su teže, po svojim posledicama, od grešaka u mnogim drugim zanimanjima. One se često odražavaju dugi niz godina na sportske rezultate, a posebno na atmosferu i sportski duh u dotičnoj sredini.

U početku, a to se u nekim sredinama zadržalo do danas, trenerski posao je poveren ljudima koji nakon završene sportske karijere, najčešće, ne završene škole, nisu naučili drugo da rade, već im je povereno da "obrazuju i vaspitaju" mlade. Isto tako, čest je slučaj da se ovaj posao poverava ljudima kao društvena aktivnost, bez razmišljanja o njihovoj stručnosti i pedagoškim kvalitetima.

Međutim, značaj problema, napredak i konstantno usavršavanje metoda sportskog treninga, stalne i neminovne inovacije u svim oblastima pripreme sportista, kao i nužna interdisciplinarnost, zahtevaju određeni profil ličnosti savremenog trenera u rukometu. Obrazovno-vaspitni rad u savremenom sportu može biti poveren samo svestrano razvijenoj ličnosti. Uloga vaspitača u sportu, za koji se zna da je izrazito teško područje za rad, sa čestim konfliktnim situacijama, može biti poverena osobi koja zadovoljava sledeće kriterijume:

- da je stručno osposobljen i svestrano obrazovan,
- pedagoško-metodički i psihološki pripremljen za rad sa omladinom,
- human, sa posebnom ljubavlju prema mladima,
- da ima pravilan odnos prema radu i svojim obavezama u klubu,
- da u svom radu koristi iskustvo drugih.

1.1 Stručnost trenera

Trener je centralna ličnost u radu rukometnog kluba. Njegova aktivnost, obaveze i odgovornost i njegov uticaj na mlade igrače prevazilaze rad bilo kojeg drugog stručnjaka u oblasti obrazovanja i vaspitanja (učitelja, nastavnika, profesora). Zato trenerovo stručno i opšte obrazovanje mora da zadovolji određene kriterijume. Oni moraju da poseduju solidno znanje, pre svega iz oblasti rukometa, a zatim psihologije, pedagogije, sociologije i medicinskih nauka (sportske medicine, fiziologije, anatomije i dr.), jer je sasvim jasno da se funkcija trenera povezuje sa svim ovim područjima.

Sportisti, klub i sredina u kojoj radi, mogu donekle tolerisati neke trenerove nedostatke, pa pokazati prema njima i dobru meru razumevanja, ali neće mu oprostiti nestručnost.

Živimo u vreme u kome igrači, od najmlađih kategorija do seniora, dobijaju saznanja i informacije i izvan rada u klubu. Podizanje opšteg i ličnog standarda i razvitkom sredstava javnih komunikacija, igračima su postali pristupačni mnogi izvori informacija, najčešće i najvišeg kvaliteta. Uvedeni sistem snimanja kvalitetnih utakmica omogućuje da se dođe do saznanja koja treba da budu poznata svakom treneru. Međutim, prirodno je da će se igrači obraćati treneru za najrazličitija objašnjenja koja su vezana za rukometni sport. Tu njihovu potrebu moćiće da zadovolji samo onaj trener koji dobro poznaje svoju struku, koji je detaljno informisan o najnovijim dostignućima, pre svega u oblasti sportskog treninga, selekcije, psihologije i medicine sporta. Nema težeg udarca za autoritet trenera nego kada njegovi vaspitanici shvate da on nedovoljno poznaje problematiku vezanu za rukomet, a on je taj koji ih vodi, upućuje, usmerava, podučava, ocenjuje. Trener je autoritet u klubu, na koga se pozivaju u svim spornim slučajevima i od koga, prirodno, očekuju da će dobiti traženi odgovor, stručan, tačan i precizan.

Vičan trener ponekad će igračima mirno odgovoriti da traženu informaciju ne može odmah dati, da za neko specifično pitanje mora konsultovati literaturu. No nikad ne sme doći do sumnje da nedovoljno poznaje probleme koji su u datom trenutku aktuelni u rukometu i sportu uopšte.

Trenerov autoritet zavisi i od njegovog poznavanja srodnih i ostalih sportova i nauka, kao i od njegove opšte kulture. To se, pre svega, odnosi na njegovu jezičku kulturu, posebno na sposobnost usmenog izlaganja. Jasan, jezgrovit, pravilan govor, tačan izraz i odgovarajuća terminologija je osnov razumevanja. Trener, bez obzira na ideje, na određenu moć zapažanja i sl. ukoliko nije u stanju da to prenese igračima, ne može imati adekvatan uspeh i autoritet. Ovde je neminovno ukazati na jednu ružnu pojavu koja se javlja pri radu, a posebno za vreme utakmica. To je upotreba pogrdnih izraza, psovki, što vrlo nepovoljno utiče na odnose igrač - trener, trener - sudija, i sl. Trener koji svoje raspoloženje, bolje reći nezadovoljstvo, nije u stanju da kontroliše i kanališe, nego to nekulturnim i uvredljivim izrazima ispoljava, ne bi smeo da sedi na klupu, da radi i da vaspitava mlade. Ovo je posebno važno, kada se zna da svaki roditelj očekuje da se prema njegovom detetu u klubu svi, a posebno trener, ophode kao pravi vaspitači. Praksa potvrđuje da je veliki broj talentovane dece pod uticajem roditelja napustilo sport zbog tako grubog odnosa trenera.

Neprekidno i intenzivno stručno usavršavanje nije samo zahtev trenerskog poziva nego i uslov određenog položaja među kolegama i položaja u sredini u kojoj živi i radi. Zato trener treba da prati najvažnije stručne časopise koji tretiraju problematiku fizičke kulture uopšte, a rukometa posebno. Sticanje novih saznanja, obnavljanje zaboravljenog, vrlo uspešno se ostvaruje na stručnim seminarima, sastancima, savetovanjima, kampovima i slično. Prisustvo na treninzima kolega -

trenera koji rade u kvalitetnijim klubovima, razmena iskustava je takođe jedan od korisnih oblika stalnog usavršavanja i proveravanja. Stručne analize kvalitetnih utakmica, stalno i sistematsko praćenje određenih dostignuća u ovom sportu su neophodni oblici usavršavanja trenera.

Trener koji smatra da je nakon završene škole, kursa i sl. završio posao, da je zaokružio svoje znanje, da je dovoljno da se snalazi u okvirima tako stečenog znanja, bolje da se ne prihvata trenerskog poziva. Završenom školom ili kursom je samo dobio vizu za rad, dok je stručna i pedagoška nadgradnja proces koji traje za sve vreme njegovog radnog veka u rukometu. U vreme kada u sportu, pa i u rukometu, dolazi do naglih i vrlo važnih promena, u vreme stalnog i intenzivnog razvitka nauke, posebno elektronike i njene primene u rukometu, trener mora stalno obnavljati, proširivati i produbljivati svoje znanje, obogaćivati ga novim informacijama, korigujući činjenice koje su stalnim razvojem ovog sporta (u oblasti tehnike, taktike, fizičke i moralno-voljne pripreme) već zastarele.

Danas u našem sportu, pa i u rukometu, ima najviše onih trenera koji svoj rad baziraju na radu trenera koji su njih trenirali dok su bili sportisti. To, tako stečeno iskustvo treba da bude samo polazna osnova, ali ne i jedino znanje. Rad koji se bazira samo na tome, obično ne vodi značajnim rezultatima, dok uspesi postignuti na ovaj način obično dolaze kao rezultat dugotrajnog iscrpljujućeg rada, koji donosi i povrede najrazličitijih oblika i prirode. Nasuprot ovom tipu rada i stručnog znanja, daleko uspešniji je onaj trener koji svoj rad zasniva na adekvatnom stručnom i naučnom saznanju. Često smo, u našim rukometnim krugovima, kada je u pitanju stručni rad, skloni da trenere delimo na "praktičare" i "teoretičare". Jednostranost bilo u kom pravcu je danas nedopustiva. Zato je nužno tražiti potpunu i interdisciplinarnu stručnost trenera.

1.2 Pedagoško-metodička i psihološka sprema za rad sa decom i omladinom oba pola

Jedna od osnovnih specifičnosti trenerskog poziva jeste što on, ne samo da mora biti vrstan stručnjak sa mnogo znanja, nego svoje znanje mora umeti da prenese na druge, mlađe. Dakle, trener mora da bude i sposoban, obrazovan pedagog, koji će umeti da svoje znanje prenese na one koje uči, koje trenira.

Ovo obavezuje trenera da se temeljno i studiozno priprema za svaki trening. Njegova priprema, pored već neminovnog znanja o dotičnoj problematici, mora da se bazira na temeljnoj analizi onoga što je rađeno u proteklom periodu. Trenerov poziv, nadalje, obavezuje na stalno, sistematsko praćenje pedagoške, didaktičke i metodičke literature, na stalno i trajno, nikad završeno, pedagoško usavršavanje.

Način rada - metod prenošenja znanja mora da odgovara mogućnostima i sposobnostima igrača sa kojima se radi. U stvari, sticanje novih znanja treba da se nadovezuje i oslanja na već usvojena predznanja i stečene motoričke veštine. Nedovoljno poznavanje osnovnih morfoloških, funkcionalnih, intelektualnih i moralno-voljnih osobina, može da bude vrlo, vrlo štetno. Metod prenošenja znanja i veština mora da bude prilagođen i podređen uzrasnim i polnim karakteristikama igrača (igračica) sa kojima se radi.

Sl. 135

1.3 Odnos prema igračima

Trener mora uvek da ima u vidu da svojim radom i delovanjem, svojim autoritetom, pozitivno ili negativno utiče na formiranje ljudi sa kojima radi. Prisila, prinuda, dril i sl. su delovanja koja mogu da ostvare neki efekt, ali koji je obično kratkog trajanja. Međutim, pravi rezultat se može ostvariti kada postoji poverenje, poštovanje i uzajamno uvažavanje između trenera i igrača. U svim ispitivanjima, kada se od igrača tražila ocena trenera, pravilan odnos je osobina koja se ističe na prvo mesto. Igrači vrlo brzo osećaju i uočavaju da li ih trener razume, da li se istinski trudi da im pomogne, ili se prema njima ponaša kruto, činovnički. Oni će razumeti, pa i vrlo poštovati oštrog, strogog trenera, oprostiću mu slučajno nanete nepravde, ali neće tolerisati pomanjkanje ljubavi prema njima kao ni nepoštovanje njihove ličnosti. Zato se kaže da trener može biti strog, pa i vrlo strog, ali ne sme biti nepravičan. U našem sportu, pa i u rukometu, odomaćilo se jedno vrlo negativno pravilo u

ponašanju trenera, a to je da njihovo ponašanje prema igračima određuje kvalitet igrača. U vaspitnom radu, pogotovu sa mlađim kategorijama, to je nedopustivo. Neuvažavanje mišljenja, svako odbijanje saradnje, posebno sa osobama koje se tek formiraju i koje su upravo zato često vrlo osetljive na postupke prema njima, najčešće dovodi do pasivizacije, delimičnog ili potpunog odlaska iz kluba. Pogrešno je kada trener u sportistima vidi objekat svoga rada, a ne samostalne i potpune ličnosti.

Dijapazon oblika vaspitnog rada trenera je vrlo veliki i savremen, svestran, a pre svega human trener, treba i mora da ih koristi. Konstantno praćenje uspeha i ponašanja sportista u školi, na javnom mestu i kod kuće je obaveza trenera. Dobrog đaka, studenta, radnika, primerno ponašanje, treba isticati i pohvaljivati, a njihov trud uvažavati. Uzroke slabog uspeha pojedinaca otkriti, na njih konstantno ukazivati, podsticati, pa i kažnjavati. Uspostaviti kontakt i stalno sarađivati sa školom, razrednim starešinama, predmetnim nastavnicima i roditeljima. Neuspeh u školi nikad ne može da se pravda prevelikim angažovanjem u klubu ili, što je često slučaj, negativnim stavom škole. Uspeh mora i treba da bude dominantna i najvažnija obaveza. Kod nas se, nažalost, dešava da trener mesecima, pa i godinama, sa svojim igračima ne vodi razgovor o uspehu u školi, nijednom ne ode do škole ili roditelja. Događa se da mnogi roditelji ne poznaju trenera svoga deteta. To takvo ponašanje i nebriga može da ima trajne posledice koje snosi sam sportista, pa i sport u celini.

Sportisti imaju puno pravo da zahtevaju da se u njima gleda čovek i da se prema njima tako i postupa. Trener ne sme vređati, ismejavati igrače i praviti razne dosetke i aluzije na račun njihovog ponašanja. On mora imati krajnje korektan i ozbiljan stav prema greškama i ispadima svojih sportista. Ovo isključuje i nekritički stav, popuštanje njihovim hirovima, blagost u zahtevima. Trener je taj koji uočava, registruje i analizira stav i ekscese svojih igrača. Konstatacija je najlakši deo posla u vaspitnom radu, uočavaju i oni koji sa problemima vaspitanja nemaju nikakve veze. Međutim, otkrivanje pravog uzroka i izbor adekvatne i najefikasnije "terapije" je najsuptilniji, najteži deo ovog procesa. Ponekad je ovaj posao mnogo teži od onog stručno-obrazovnog, potrebno je više vremena i strpljenja dok ne dođu prvi rezultati pravilnog vaspitnog rada. Trener svojim ponašanjem nastoji da stekne puno poverenje sportista, jer samo odnos zasnovan na punom i iskrenom poverenju vodi pravom uspehu u obrazovno-vaspitnom radu u sportu.

1.4 Odnos prema radu i obavezama u klubu

Ovo je jedan od značajnih faktora od kojih zavisi uspeh i nužna afirmacija trenera u klubu. Trener, pored već napred istaknutih osobina, treba da bude "zaljubljenik" svog posla, da uživa u onom što radi. Bez obzira na veliki broj raznih iskušenja i problema na koje nailazi u ovom radu, uvek, posebno pred sportistima, trener mora iznalaziti, isticati i negovati sve ono što je lepo u tom poslu. To je javni i interesantan posao u kome je zaista moguće naći puno onoga što nije dostupno svakom čoveku. Sredstva javnog informisanja (novine, televizije, časopisi) su svakodnevno puni informacija, u kojima se, pored uspeha sportista, piše o uspehu trenera. Priznaćemo da nam to godi, da se tada lepo osećamo, da smo zadovoljni što smo se posvetili ovom poslu. Uz to, ovoj aktivnosti naše društvo pridaje određeni značaj i odaje nužno priznanje, pa se stručni rad i određeni uspesi trenera adekvatno vrednuju i obeležavaju.

Trener koji stalno ističe teškoće svoga posla, "žrtve" i slično zacemento ne treba da se prihvata ovog rada. Takvi treneri, ustvari, ne vole ni svoju struku ni rad u njoj. To su oni koji su, često iz

najrazličitijih razloga "zalutali" u rukomet pa niti oni vole rukomet niti rukomet njih. Tu je jedino ispravno rešenje da takvi treneri napuste ovaj posao, jer takav odnos obično vodi pasivizaciji svih u klubu, pa i igrača.

Pravilan odnos prema trenerskom pozivu podrazumeva i tačnost, ažurnost, maksimalno korišćenje vremena predviđenog za trening, sistematsko pripremanje, stalno inoviranje sadržaja na treninzima novim saznanjima i dr.

U sklopu razmatranja pravilnog odnosa prema trenerskom pozivu valja istaći i smisao za stvaralački rad koji dobar trener mora negovati, razvijati. Trener neprestano mora tražiti i iznalaziti najbolje puteve u svom radu, usavršavati ga, obogaćivati ga novim metodama, detaljima i sl. Vrlo brzo se primeti ako je rad šablonski, neinventivan, bez mašte i ljubavi. Trener je u mogućnosti da u svoj rad, posebno praktičan, unese puno toga što nosi obeležje stvaralačkog, jer je to još uvek područje gde ima prostora za konstantno iznalaženje novih puteva, ideja i pristupa u radu.

Sl. 136

1.5 Karakterne osobine i odnos prema vaspitanicima

Lične karakterne osobine trenera vrlo značajno, pozitivno ili negativno, utiču na rad sa sportistima. Savremena pedagogija odbacuje prevelike zahteve, jer je danas prosto nemoguće naći idealnog pedagoga (nastavnika ili trenera). Međutim, osoba koja radi sa ljudima, posebno sa mladima, treba da ima određene pozitivne karakterne osobine zrele ličnosti. Poznati psiholog Maslov smatra da zrela ličnost mora da poseduje sledeće karakterne osobine: realističko ocenjivanje stvarnosti, prihvatanje sebe i drugih onakvim kakvi jesu, spontanost u akcijama, socijalna osećanja i simpatije prema ljudima, demokratizam i odsustvo etničkih i rasnih predrasuda, jasni etički principi, smisao za humor i bez ismevanja drugih i, pre svega, stvaralaštvo kao suštinska karakteristika zrelih ličnosti.

S obzirom na funkciju koju obavlja, trener je osoba čije se karakterne crte i ponašanja najviše posmatraju i analiziraju. On je neprekidno izložen kritičkim očima sportista, simpatizera kluba, funkcionera, roditelja... Želja za oponašanjem je, posebno kod mladih, jako izražena. Trener je svojevrsni uzor mladim ljudima, zato je neobično važan lični primer trenera. Pošto je stalno pred očima javnosti, pre svega svojih sportista, on mora biti moralno izgrađena ličnost, pošten, objektivan, optimist i u najvećim teškoćama. Mora ispoljiti radni elan i vrlo potreban entuzijazam, biti obazriv, tolerantan, pošten i pravičan. Pri donošenju odluka trener treba da bude u svakom trenutku priseban,

da kontroliše svoje ponašanje, odmeravajući svoje postupke. Prebrzo, nedovoljno promišljeno zaključivanje i odlučivanje je po pravilu pogrešno.

Kritičan i samokritičan trener treba da bude ne samo prema drugom (sportistima, protivniku, sudijama), već i prema sebi. U svakom momentu treba da sebe i svoje ponašanje objektivno ugradi u sve sporne događaje. Zataškavanje, kao i uporno i po svaku cenu traženje krivca, ne treba da bude prisutno u radu dobrog pedagoga trenera.

Pozitivan uticaj trenera je uslovljen, pre svega, njegovim stručnim i moralnim kvalitetima, koji odgovaraju pedagoškim zahtevima savremenog društva. Nedostaci trenerovog ličnog, moralnog profila, umanjuju mogućnosti njegovog ispravnog delovanja.

Rezultati određenih istraživanja pokazuju da je lični primer jedan od najsnažnijih pozitivnih činilaca pri vaspitanju mladih sportista. Kod svoga trenera rukometaši najviše cene: stručnost, pravednost, principijelnost, zahteve pri radu, pozitivne moralne osobine (upornost, istrajnost), određeno društveno iskustvo. Od negativnih osobina kod igrača posebno nisu popularna sledeća ponašanja: da svoje greške pripisuju drugome (nesamokritičnost), zahtevanje pobede po svaku cenu ("cilj opravdana sredstva"), ponižavajući i ignorantski odnos prema svojim i protivničkim igračima, kolegama, sudijama, publici, funkcionerima.

U proceni moralnog lika svoga trenera igrači oštro osuđuju njegovu inertnost u slučaju grube igre svojih igrača. Kod igrača takođe, nije popularno dvolično ponašanje, zatvorenost, posebno ako se takvim ponašanjem hoće da realizuje neki lični interes.

1.6 Korišćenje iskustava drugih

Dobar i kvalitetan stručni rad u klubu ne može da se zamisli ukoliko se ne koristi iskustvo drugih, pre svega onih koji su ranije radili u klubu. Trener koji smatra da njegovim dolaskom "započinje svet" je u velikoj zabludi. Nakon detaljne analize svih dokumenata i dobijenih objektivnih informacija o prethodnom radu, treba da prihvati ono što je dobro, što odgovara uslovima, mentalitetu i sredini, a da eliminiše sve ono što je bilo negativno. O kolegama sadašnjim i prethodnim, javno ne bi imalo smisla pričati negativno, posebno na nezvaničnim mestima i bez njihovog prisustva.

Do iskustva drugih stručnjaka treba dolaziti praćenjem stručne literature, snimanjem i analiziranjem odigranih utakmica sa značajnih takmičenja. Međutim, bogato iskustvo drugih treba kritički prihvatati, imajući u vidu činjenicu da je ono sticano u radu sa drugim igračima, drugim klubovima i u drugim uslovima. Pogrešno je ako mislimo da je moguće uspešno kopirati - oponašati nekog drugog koji je imao značajne rezultate u svom radu, jer svako treba da gradi i kreira svoj stil rada.

Praksa u rukometnom sportu do sada je pokazala da ima nekoliko tipova trenera, kao što su: trener učitelj, trener stariji brat, trener otac, trener mag i trener profesor. Ovom prilikom nije nam zadatak da se upoznajemo sa njihovim osobinama i karakteristikama, ali je evidentno da praksa nekog od tih stručnjaka bolje osposobi za rad sa seniorima, drugog za rad sa mladim kategorijama, dok ima trenera koji su specijalisti za rad u ženskom rukometu.

Obično se u klubu svi angažuju da bi se dobio kvalitetan trener za prvi tim, a rad sa mladim kategorijama je periferna obaveza u većini klubova. Međutim, rad sa pionirskim i omladinskim selekcijama je veoma značajan i treba ga poveriti stručnom i kvalitetnom treneru, dobrom vaspitaču.

Uspeh u radu jednog stručnjaka-trenera je uslovljen i adekvatnom saradnjom sa psihologom, lekarom, sociologom i trenerima ostalih kategorija.

ZADATAK

ODGOVORI NA PITANJA!

Odgovore na postavljena pitanja poslati predmetnom nastavniku na sledeću e-mail adresu: sasarukomet@gmail.com

- 1. Koja je uloga trenera u rukometu?**
- 2. Kakav odnos trener treba da ima prema igračima?**
- 3. Čime je uslovljen pozitivan uticaj trenera prema igračima?**